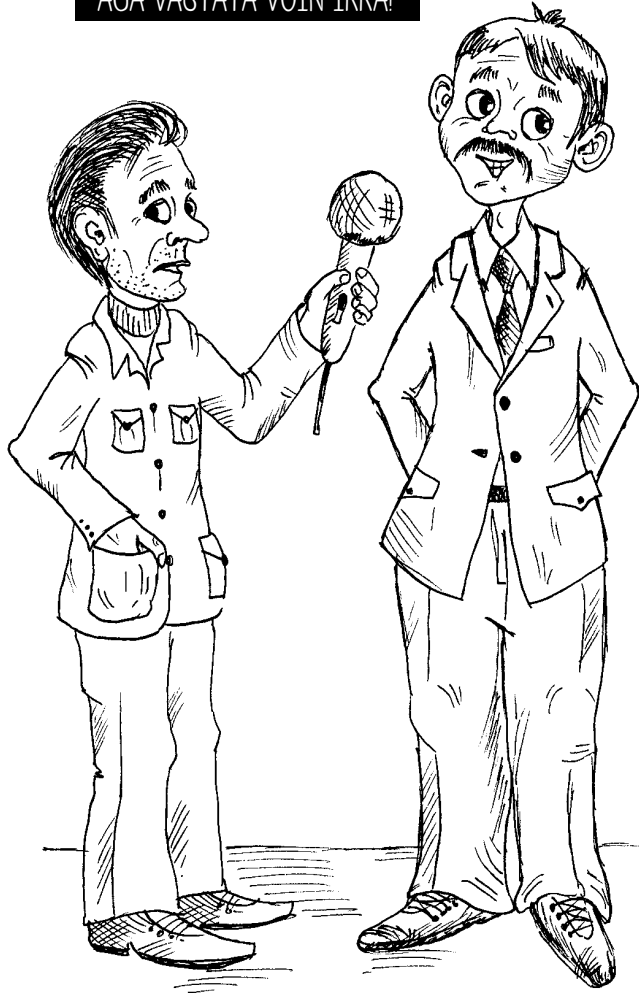

„MA EI KUULNUD
KÜLL KÜSIMUST,
AGA VASTATA VÕIN IKKA!”

TÄHTIS POLE KÜSIMUS, TÄHTIS ON VASTUS

*Kõik head oraatorid alustasid
kui halvad oraatorid.*

RALF EMERSON, AMEERIKA KIRJANIK

Märksõnad

OMA VASTUS
KUIDAS MÕTLEB AJAKIRJANIK?
N + 1 MEETOD
TEEMA MUUTMINE
OFF THE RECORD
PROFESSIONAALNE KIRG
TUNDMATU AJAKIRJANIK
CHATHAM HOUSE'I REEGEL

Näide

Aastaid tagasi palus ETV minult seisukohta mingis küsimuses. Reporter oli mu vana tuttav. Eksperimendi korras ütlesin: „Teemat tean ja tean ka seda, mida öelda tahan. Ära küsimusega vaeva näe, ma annan oma vastused ära, siis vaata ise edasi.“

Nii läkski, rääkisin kaamerasse kolm mõtet, pikkusega 7–20 sekundit, surusime kätt ja läksime lahku. Õhtul vaatasin saadet ja kõik need vastused olid loo sees muutmata kujul. Võisin nii käituda ainult seetõttu, et ka reporter võttis seda kui nalja või eksperimenti. Olen sama trikki korranud ka hiljem ja üldiselt on tulemus hea.

Miks ma sellise näite tõin? Et rõhutada: ainult sina ise vastutad oma sõnade eest. Valmista oma vastused ette.

Enne meediaesinemist uuritakse kõige sagedamini:

- „Mida te minult küsite?“ (reporterilt),
- „Mida ta minult küsib?“ (tuttavalt),
- „Kas küsimused on juba saadetud?“ (sekretärilt),
- „Mida ta võiks minult küsida?“ (abilistelt).

Loodetakse, et küsimusi teades saab vastused ette valmistada ja siis sünnibki hea lugu. See võib õnnestuda, kuid sageli pole saatejuhtidel täpseid küsimusi ette valmistatud. Isegi kui on, siis paljud ei taha neid välja anda.

Eesti üks säravamaid intervjuueerijaid Urmas Ott näiteks kohtus esinejaga alles mõni minut enne pika intervjuu algust. Just seetõttu, et keegi ei saaks enne uurida, mida ta küsib.

Maire Aunaste seevastu kohtus esinejatega alati enne saadet, et „enda vastu usaldust tekitada“. Seejuures pidi ta kramplikult vältima olukorda, et esineja räägiks ennast tühjaks juba enne saadet.

Anu Välba teeb põhjaliku ettevalmistustöö ja saadab esinejale enne saadet nii sisukirjelduse kui ka küsimused. Tihti küll muudetakse küsimusi saates.

Nii käitub ka ülisuurte kogemustega Soome televeteran Jarmo Mäkelä. Mitte alati, kuid tihti annab ta esinejatele enamiku küsimusi ette, lootes, et need saavad siis hästi ja täpselt vastata.

Marko Reikop annab küsimusi näha ainult siis, kui nõutakse. Nõuavad eelkõige ametnikud, kes kardavad eksida. Tihti Marko neist

küsimustest saate ajal kinni ei pea, aga see pole halbu tagajärgi kaasa toonud.

Kui ma veel ise reporter olin, siis andsin ette teema, kuid mitte kunagi täpseid küsimusi. Kui oli vaja käsitleda keerulist valdkonda, siis ütlesin umbes nii: „Sa ju saad aru, et sellest räägime kindlasti.“

Järeldus: kõigiks küsimusteks ja teemadeks ei ole võimalik täpselt ette valmistada. Soovitan pöörata kogu mõtteviisi vastupidiseks, ehk arvestada järgmist reeglit:

„Pole tähtis, mida saatejuht tahab küsida. Tähtis on, mida mina tahan rääkida!“

Sellise käsitluse võib viia absurdini, kui kujutada intervjuueerija asemel ette statiivi või õlgnukku, kellele oma lugu räägitakse. See välistab kellegi teise peale lootmise. Teed head või teed halba, kõike teed enesele! Pealegi ei saa siis pärast saadet süüdistada kedagi teist, kui kehvasti läks. Ise olin rumal, ja kogu lugu.

Tihti kuuleb väljendeid „Üks loll jõuab rohkem küsida, kui sada tarka vastata“ ja „Lollile küsimusele ei ole võimalik targalt vastata“. Mõlemad ütlused on ilusad valed, eriti viimane. Kui analüüsida saateid, siis pole lolle küsimusi kuigi palju. Teiselt poolt pakub loll küsimus head võimalust oma lugu ilusasti ära rääkida.

KUIDAS MÕTLEB AJAKIRJANIK?

Eesti Ekspressi omanik Hans H. Luik rääkis kerge irooniaga kuue L-i süsteemist, millega ajakirjanike tööd tagaselja iseloomustatakse. „Laida, lühenda ja liialda!“ Kui seda teed, siis saad „lollid lollidele lollidest“ ajakirjanduse. Hans H. Luige ütlused on vaimukad, aga päriselus asjad siiski nii ei käi.

Ajakirjanikud kutsuvad saatesse inimesi, kes soovivad või suudavad mingil teemal huvitavalt rääkida. Mõistagi peab teema olema kooskõlas programmi huvidega. Ajakirjaniku otsus, kelle ta rääkima kutsub, annab talle arvestatava võimu.

Jarmo Mäkelä: „Selle valiku mõjutamiseks pingutavad just poliitikud ja üritavad oletada, mis võiks ajakirjanikele meeldida. Selle tulemusena sünnivad imelised lood, kus jääb mulje, nagu oleks ajakirjanik ja poliitik samast parteist.“

Enamik ajakirjanikke pingutab selle nimel, et saada esinejaga ühele lainele, nagu on öelnud Vahur Kersna, kes peab ühel lainel olemist intervjuu õnnestumise kõige tähtsamaks eelduseks.

Urmas Vaino leiab, et ka ajakirjanik muutub ajas. Algul on mõne inimesega tore vestelda, aga siis selgub, et ta räägib kogu aeg üht ja sama juttu. Ajakirjanik hindab inimesi, kes räägivad midagi uut.

Vahur Kersna väljendus veel reljeefsemalt: „Kogenud poliitilised lobamokad panevad oma plaadi peale ja lasevad sooja õhku välja.“

Esineja teksti kuulates „monteerivad“ ajakirjanikud oma ajus kogu aeg ehk otsivad häid lauseid. Eelkõige otsesaaetes annavad head laused võimaluse esitada järgmine hea küsimus.

Loomulikult on ajakirjanikud treninud tööks ka negatiividega ja see tähendab kõhklemist ning kahtlemist. Kui sa annad põhjuse, siis ei maksa imestada ebameeldivate küsimuste üle.

Enamik ajakirjanikke soovib olla esinejaga aus ja erapooletu. Täpselt sõnastav esineja on ajakirjanikule kingitus, sest vähendab märgatavalt tema töövaeva.

Teinekord võib vale ettevalmistus põhjustada hoopis suuremaid probleeme.

Näide

Üks Eesti majandusjuht valmistus pikaks telesaateks. Avalike suhete osakond oli talle ette valmistanud 54 jutupunkti, mis olid paberitele prinditud. Saade oli eetris ja kokkuvõttes võis panna hinde „polnud viga“. Neist jutupunktidest kasutas majandusjuht ära null protsenti, sest otsesaaetes on täiesti võimatu pabereid lapata ja sealt midagi otsida. Teda päästis erialane pädevus, mis võimaldas küsimused enam-vähem ära vastata.

Harjutus

1. Mõttele, mis on kõige parem saade, mida sa kunagi oled näinud?
2. Milline on kõige halvem saade, mida suudad meenutada?
3. Miks see nii on?

Kui oled sellele mõelnud, siis mõistad ajakirjaniku tööd palju paremini.

OMA LOO JUURDE MINEK

Meetod N + 1

Tihti ei suudeta uskuda, et oma loo jutustamine õnnestub. Reporter võib ju midagi muud küsida! Õnnestumiseks tuleb rakendada metoodikat, mida ma nimetan N + 1.

N + 1 tähendab, et pärast reporteri küsimust vastad tema küsimusele ja seejärel lisad ühe oma mõtte. Kõige tähtsam on, et küsimusele ei tohi vastamata jätta. Oleme palju kogenud, kuidas inimesed vihastuvad, kui esineja ei tee küsimust kuulmagi ja alustab kohe oma müügijuttu. See on ebaprofessionaalne ja ka psühholoogiliselt ebapädev.

N on vastus, + 1 üks oma mõte. Oluline on just ÜKS mõte, mitte mingil juhtumil jutustus, sest see mõjub kohe ebaloomulikult.

Näide

Sinult küsitakse pikkade praamijärjekordade kohta, aga sina tahaksid rääkida Kuressaare ooperipäevadest ja teha üritusele eelreklaami.

Reporter küsimus: „Eelmisel nädalavahetusel oli täitsa hullumaja, praamijärjekorrad Saaremaale olid mitme tunni pikkused. Kas seda on üldse võimalik lahendada?“

Vastus: N – „Saaremaa suvi on ju teada, valitseb suur huvi. Tehakse lisareise ja mingil määral saab järjekordi leevendada, kui sõitjad aega paremini planeeriks ning jälgiks eelinfot.“

+ 1 – „Näiteks 18.–22. juulini on Kuressaare kuulsad ooperipäevad. Piletid on küll peaaegu välja müüdnud, aga külastajad on juba harjunud, et tuleb eeltööd teha ja praamisõit varakult broneerida. Soovitame seda tungivalt. Aastaid on kõik sujunud suurepäraselt, kindlasti ka tänavu.“

Vastuse pikkus oli umbes 25 sekundit ja see mahub eetrisse. Kõik vajalik öeldi ära.

1. Sõit tuleb varakult planeerida.
2. Ooperipäevade toimumise aeg.
3. Tegemist on kuulsa üritusega.
4. Kõik sujub väga hästi.
5. Saaremaa on üks hinnatud koht.

Meetod N + 1 on universaalne võte jõuda oma sõnumini. Seda saab kasutada paljudes saadetes. Osavamad vastajad pälvivad lausa kiitust, sest nende teksti loogika ei kannata, vaid isegi võidab, kuivõrd uus info on huvitav. Kehvemad vastajad võivad muidugi pälvida puikleja kuulsuse.

Harjutus

Võta paber-pliiats kätte ja vaata kolme telesaadet: „Terevisiooni“, „Ringvaadet“ ja „Esimest stuudiot“. Märgi üles, kui tuvas-tad N + 1 meetodi tarvitamise ja pane hindeid viiepallüsteemis (5 väga hästi, 1 äratuntavalt kehvasti). Mõne aja pärast muutub silm ja kõrv teravaks. Siis mõtle, kuidas sa ise oleks vastanud.

TEEMA MUUTMISE MEETODID

Mõnikord nimetatakse neid ka vastustest kõrvale hiilimise meetoditeks. Jälle oleneb kõik vastaja osavusest. Kui vaataja saab aru, siis on hinnang ühene: „Puikleb või varjab!“

- **Ignoreerimine.** Ei tee küsimusest väljagi ja ajab oma juttu edasi.
- **Küsimuse kiitmine.** „Väga hea küsimus!“
- **Küsimus küsimuse kohta.** „Ma sõnastaksin selle küsimuse teisiti.“
- **Rünnak küsimusele.** „Mis küsimus see selline on?“
- **Rünnak ajakirjaniku vastu.** „Teie kui selle või teise erakonna aktiivne toetaja, mis õigus on teil selline küsimus esitada?“
- **Vastusest keeldumine.** „Sellele küsimusele ma ei vasta!“ või „Järgmine küsimus!“
- **Poliitilise märkuse tegemine.** „See saade või teie kanal on ju selgelt ... erakonna mõju all ja oodata objektiivsust ...“
- **Mittetäielik vastus.** „Rõhutan mõningaid aspekte teie väga mahu-kast küsimusest.“
- **Eelmise küsimuse vastuse kordamine.** „Kordan veel kord ...“
- **Kinnitus, et vastus kõlas juba varem.** „Sellele olen juba korduvalt vastanud.“
- **Vabandus.** „Vabandust, kuid kahjuks sellele ma vastata ei saa ...“
- **Loetelu.** „Esiteks, teiseks, kolmandaks ...“

Eriti sageli on kuulda-näha järgmisi teemavahetusi.

- Väga hea küsimus, aga ma siiski vastaks kõigepealt eelmisele, sest muidu võib jääda vale mulje.
- Sellele ma juba vastasin ja aja kokkuhoiu mõttes ma kordama ei hakka. Samal ajal ...
- Rumal küsimus ja selgelt rahvast eksitav. Samal ajal kui meie ...

Urmas Vaino ütles kord ajakirjanikutööst rääkides: „Tihti öeldakse, et ma ei saanudki oma asja ära rääkida, sest te seda ei küsinud. No palju õnne!“

Marko Reikop leiab samuti, et ta ei pea küsima seda, mida intervjuueeritav ootab, eriti poliitikute käest. Minister peab olema valmis vastama kõikidele küsimustele, mida küsitakse, ja leidma ise meetodi, kuidas oma lugu ära rääkida.

TEEMA MUUTMINE

Noorte saatejuhtide koolitustel rakendatakse testintervjuueeritavaid. Tavaliselt on need kogenud ajakirjanikud, kes püüavad asetada noori eriti rasketesse tingimustesse, kust nad peaksid leidma soliitse väljapääsu. Pigem kannatada treeningul kui eetris!

Ükskord otsustasin ajada asja päris hulluks ja kasutasin vastamisel peaaegu kõiki teema muutmise meetodeid. Tuli välja väga koomiline lugu, kus me mõlemad ajasime oma juttu. Vaene testitav saatejuht ei saanud minu käest ühtegi vastust oma küsimustele, küll aga õnnestus minul rääkida põhjalikult ära oma ettevalmistatud lugu. Kogenud saatejuht oleks mu kindlasti liistule tõmmanud. Seekord õnnestus mul aga tõestada, et nende vigurite tundmine aitab jõuda oma loo juurde.

Näide

Europarlamenti valimisstuudio ETV-s 15.05.2019

Võtsin terasema vaatluse alla ühe saate, et mõista, kuidas poliitikud saavad hakkama oma teema juurde jõudmisega.

Kohal olid kaheksa erakonna välispoliitika eksperdid Jüri Luik, Sven Mikser, Margus Tsahkna, Taavi Rõivas, Enn Eesmaa jt. Enamik esinejaid olid väga kogenud, täitnud kõrgeid ametikohti riigis.

Järeldusi

1. Massiliselt kasutati N + 1 meetodit, enamiku vastuste juures toodi sisse ka oma lugu, kusjuures enamasti vastati ka saatejuhi küsimusele.

2. Vastustest kõrvalehiilimiseks ja oma teema sissetoomiseks rakendati pidevalt erinevaid meetodeid. Kõige enam „Kordan veel kord ...“, „Ma pöördun veel kord tagasi eelmise teema juurde ...“ Korduvalt tehti poliitilisi märkusi teiste erakondade kohta: „Ma tahaksin täpsustada ...“ Korduvalt kommenteeriti eelmisi teemasid ja eelmisi vastuseid.
3. Mõne aja taguse ajaga võrreldes on esinejate osavus erinevate meetodite kasutamisel märgatavalt paranenud. Äratuntavad olid ettevalmistatud vastused. Korduvalt üritati sisse tuua oma teemat ja muuta saatejuhtide küsimusi.
4. Vaid üksikutes kohtades kasutati huvitavaid väljendusi, ütlushi ja kõnekäande.
5. Huumorit ei kasutatud.

Saade oli üsna hea näide ettevalmistuse ja pädevuse ühendamisest. Huvitav oli see siiski eelkõige (välis)poliitikahuvilistele.

OFF THE RECORD

Üldlevinud väljendit *off the record* tarvitatakse ingliskeelsena, eestikeelne vaste võiks olla „mitte avaldamiseks“. See tähendab, et allikas soovib, et tema antud infot ei kasutataks avalikult või koos tema nimega.

On kirjutamata reegel, et ajakirjanik *off the record* infot ei avalda. Mingi info kasutamine koos nimega võib olla allikale kompromiteeriv, teinekord isegi ohtlik. Riskivad mõlemad pooled. Allikas võib ajakirjanikule anda valeinfot või püüda tema tähelepanu tähtsamalt teemalt kõrvale juhtida. Ka ajakirjanik võib infot valesti kasutada.

Pea meeles!

1. *Off the record* on eetiline, mitte kirjutatud reegel. Kui mulle nii öeldakse, siis ma seda infot ei avalda. Ajakirjanikelt ootan samasugust suhtumist ka allikana.